

A 9-14 ÉVES FIÚK JELLEMFEJLESZTÉSÉRŐL

ÍRTA:
DR. SCHMIDT FERENC
FŐISKOLAI TANÁR

KÜLÖNLENYOMAT
A „KATHOLIKUS NEVELÉS” 1931 OKTÓBERI SZÁMÁBÓL

BUDAPEST, 1931.

„Hogy miképp viselkednek és cselekszenek az emberek, azt első sorban *jellemük* dönti el és csak másodsorban *érzelmük*” – mondotta gr. Klebelsberg¹ Magyarország összes oktatóihoz szóló körlevelében. Ezért minden, az élet számára nevelő iskola legfontosabb neveléstani problémája a fejlődő ifjúság jellemképzése.

A jellemfejlesztés kérdésének tárgyalása előtt szükséges a jellem szó fogalmi meghatározása. A meghatározás különböző lehet, aszerint, hogy a jellemet mint lélektani sajátosságot, vagy mint erkölcsi tényezőt nézzük.

Lélektanilag a jellem – mint Boda² kifejti – „ viszonytulajdonosság és cselekvésjellegzetesség”. Kornis³ szerint a jellem „az ember akaratának sajátos állandó természete, az egyén uralkodó akarat berendezettsége”. Weszely-nél a jellem a szellemi tulajdonságok összessége. Általában a jellem a lélektani meghatározásnál mint valamely tevékenység-jellegzetesség jelentkezik.

Erkölcstől a jellem valami állandó sajátosság. Smiles⁵ szerint a jellem „tulajdon. Minden szerzeménynek a legnemesebbje.” Prohászka⁶-nál a jellem „a lelkek nemes alakja, a belső valónak kialakulása, megállapodott erényessége, erélye, elve”.

Végeredményében talán így határozhatjuk meg az erkölcsi jellem fogalmát: Magasabb erkölcsi alapon álló és emelkedett világnézetű szemléletén alapuló lelki sajátosság, mely egy nemesebb élethivatás szolgálatában áll.

1. Az erkölcsi jellem képe.

Ezen meghatározás alapján az erkölcsi jellem a következő alkotótényezőkből áll:

1. A jellem alapja a *világnézet*. Minél magasabb, nemesebb a világnézet, annál értékesebb, eszményibb lesz a jellemkép.

2. A jellem törzsét, lényegét alkotja a világnézetén alapuló *élet*, mely összhangzóan kívánja az egyén egész életét (testi és lelki

¹ A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter körlevele Magyarország összes oktatóihoz. Bpest, Egyetemi nyomda, 1928.

² Boda J.: Temperamentum, karakter, értelmiség, személyiség. Magyar Psych. Szemle, II.-évf. 1930. 108. 1.

³ Kornis Gy.: A lelkiélet, III. Bpest, 1919. 431. 1.

⁴ Weszely Ö.: Bevezetés a neveléstudományba. Bpest, 1923. 240. 1.

⁵ Smiles- Steger: Der Charakter. Leipzig, 1890. 10. 1.

⁶ Prohászka O.: Soliloquia, I. Összegyűjtött munkái. Bpest, 1929. 186. 1.

életét) kiépíteni. „A világon a legnagyobb kincs: az „aequus animus, a léleknek tökéletes egyensúlya, a teljes harmónia az ember gondolat- és érzésvilágában” – mondja Szabó.¹ Marcell- atya ezt *kiegyensúlyozott életnek* nevezi s megállapítja: „Az lesz a teljes ember, aki úgy fogja össze a szétfutó szálatokat, hogy az élő életfonalak egységbe főnődve, összehangolva az egyéniség egyensúlyozottságát adják.”

3. A jellemkép teljességét adja az olyan kiépített élet, mely az élet összhangját *természetfölötti* célokkal igyekszik biztosítani. E célok viszik az embert a vallásos élet síkjára, mely miként Marcell³ mondja: „legfelsőbb és az élet minden igényét kielégítő és harmóniába foglaló életsík”. A természetfölötti életsíkon élő ember az Isten felé törtető, a felfelé néző ember, az igazi magasztos rendeltetésű ember.

Ezt a jellemképet kell a katolikus nevelésnek az ifjúság lelkében kiépíteni. Erre a jellemképre mutat az ifjúsághoz intézett szentimrés jelszó: „Esto vir !”

II. A jellem kialakítása.

A jellemkialakítás nehéz munka, mely az élet egész terjedelmét betölti. A jellem folyton alakul s az élet folyama alatt nem éri el soha a teljes befejezettségét. Hullámszik az élet s a jellemkialakulást nagyban gátolják az esések, csúszások, melyek mindenkinél elő-előtörnek. A jellemképzés a gyermekkorban kezdődik s sok munkával tart egészen az élet végéig, a halálig.

A jellemkialakításnál sokféle tényező szerepel. Szerepel elsősorban az elődöktől öröklött elmebeli és testi alap. Ezért sokan a jellem nevelését roppant nehéznek tartják. így Pauler⁴ megállapítja: „A karakter gyökerében az egyénnel vele született individuális szervezeti sajátosság, mely nem nevelhető és fejleszhető kényünk-kedvünk szerint, hanem csak azon határok között formálható, melyeket az egyéni szervezet individuális hajlamai és dispositiói szabnak elénk”. Kretschmer⁵ tübingai elmeorvos tana a testi jelleg és jellem kapcsolatairól, általában a konstitúciós tan mai fejlődése azt a véleményt kelthetné, hogy a jellem nem alakítható, mert hiszen azt a testi külső, a testi jelleg már teljesen determinálta. Ezt látszik pl. igazolni az a megállapítás, hogy a konstitúciós tan szerint *piknikus* egyének képzelete egysíkú. „Egy szemszögből látja a világot” (Fülöp). Ezek a tipikus hazudozók, az örökké népszerű élcelődők, a háryjánosok. A másik típust, az *asthenic kust* nagyfokú zárkózottság, érzékenység jellemzi, mely gyakran okoz különös komplikációkat. Fülöp” így jellemzi őket: „A kiélések és az aktív próbálkozások helyett az ilyen emberek az elgondolások nagy számával tűnnek ki”.

¹ Szabó L.: A háború ethikai vonatkozásai az iskolában. Az Orsz. Paed. Könyvtár és Tanszermúzeum hivatalos értesítője. Bpest.

² Esto vir ! Pesti főiskolai Szent Imre-Kollegium. Bpest, 1927. 89. 1.

³ Marcell M.: A katolikus nevelés szelleme. Bpest, 1925. 33. 1.

⁴ Pauer T.: A lélektan alaptanai. Bpest, 1922. 156. 1.

⁵ Ranschburg P.: Az emberi elme, I. Kretschmer tana. Bpest, 1923. 191. 1.

⁶ Fülöp J.: A képzelet és hazugság viszonyáról. Magyar Psych. Szemle, II. évf. 58. 1.

E tények azonban csak azt mutatják, hogy a jellemkialakítás nem minden alapot nélkülöző munkakezdés, hanem egy a testi szervezet, a belső szekréció, az öröklés által nyert alappal rendelkező munkafolytatás. „Az ember hoz magával bizonyos testi konstitúciót, mely még csekély fejlettségű, azonban a fejlődés képességével rendelkezik: s magával hozza a szellemi fejlődés föltételeit és képességét, melyekben azonban máris benne rejlenek a fejlődés korlátai s e fejlődés lehetőségének összes irányai” – mondja *Weszely*.¹

A másik fontos tényező a jellemkialakítás terén az a mindennapi környezet, a *miliő*, mely az embert körülveszi. A jellem a *családban* indul fejlődésnek, az adja meg színét, sajátosságát. A családtagok, elsősorban a szülők gondolkodása, beszéde, cselekedete, szóval élete hat nagy intenzitással a kis gyermek jellemfejlődésének megindulására. A rózsza csupán megfelelő talajban nő s virít, a mocsár nem termi meg, így a jellemes ember is a legtöbb esetben jó, derék, nemesen gondolkodó családból kerül ki s csak ritkán fordul elő, hogy nemes jellem züllött családok miazmás levegőjéből eredjen.

A családon kívül a *barátok* vannak lényeges befolyással az ember jellemének kialakulására. Az ember, mint társas lény, nem nélkülözheti mások barátságát s így sokszor nem tud megszabadulni a baráti kör befolyásától sem. Azért oly fontos a gyermekek számára a jó baráti kör, mert ezen keresztül, a példa hatására megy előre az erkölcsi jellem útján, vagy marad hátra és erkölcsi romlásba vész.

A modern élet rohanó forgataga a család és barátok mellett az *utcát* is beállította a jellemkialakító tényezők sorába. Az utca, melyen naponta többször végigrohanunk, a maga színes embersokaságával, nagy forgalmával, zűrzavaros lármájával, színes és ordító reklámjaival, különböző üzleti kirakataival nagy hatással van a fejlődő jellemre. A jellemfejlesztés, az erkölcsi világ kiépítése terén ugyan vajmi kevés szerep jut az utcának, de annál több a jellemrombolás terén. Hányan köszönhetik romlásukat, pusztulásukat a nagyvárosok utcáinak!

Ugyanílyen roppant nagy hatásúak a modern világ nagyhatalmi tényezői, az ólombetűk. A *könyv* a legerősebb jellemalakító tényezők egyike. Alig hat valami erősebben az ifjúság jellemére, mint az olvasmány. Ható ereje azért oly nagyszabású, mert tömegéből könnyen kiválogathatja mindenki lelkének alaphangulatával megegyező, azzal együtt hangzó példányt. A regényességre vágyó falhatja a kalandos regények százait, a melancholikus elsíránkozhat egy-egy szomorú történet hősének tragédiáján. Eddig még nem volna baj, hiszen ez természetes, hogy az alaptónust a jellemkialakításnál tekintetbe kell venni. A baj ott kezdődik, hogy a könyv az ifjúság ébredező és önmagában is annyi bajt okozó érzéki életének szolgálatába áll és mint csábító, kigyómódra kúszik be az ifjúság lelkébe s eléje tárva, mint gyönyörűséges vágypalotát, a tilos világot, ragadja magával a fejlődő lelket. Mire aztán magához tér az ember, ott találja magát megtépve, be-

¹ Weszely Ö.: A modern pedagógia útjain. Bpest, 1918. 135. 1.

mocskolva, erkölcsi roncsként, nem a tündérpalota csillogó báltermében, hanem a tönkrement élet erkölcsstelen kloakájában.

Mindezen hatásokkal számolnia kell a jellemalakításnál az *iskolának*. Az iskola, mint hivatásos jellemalakító tényező, teljesen meddő munkát végez, ha figyelmen kívül hagyja a többi jellemalakító tényezőket. Az iskola elsődleges feladata az öröklött sajátságok és a családi élet figyelembevételével a növendékek baráti körének ellenőrzése, játszóhelyeinek, utcai életének és egyéb szórakozásainak éber figyelemmel kísérése s olvasmányainak megszabása. Az iskolának ügyelnie kell arra, hogy az összes jellemképző tényezők lehetőleg az erkölcsi jellem irányába állíttassanak be, hogy így munkája és célja: a jellemes ember kialakítása, igazán megvalósulhasson.

Az eredményes jellemképzés alapfeltétele a jellemkialakulás fejlődésmentének ismerete. Milyen tehát a 9-14 éves korú tanuló jellemének fejlődése? A feleletnél a 9-14 éves kort két csoportra osztjuk, a 9-12 évesek és a 13-14 évesek csoportjára. Az első korcsoportot *Nagy László az egyéni erkölcsiség korának* nevezi. Ebben a korban, mint *Nagy László*¹ megállapítja, fejlődnek ki az ú. n. alsóbbrendű erkölcsi tulajdonságok. „A gyermek ezen korában uralkodó szerepet játszanak a biológiai eredetű erkölcsi értékek.” Megkezdődik a gyermekek elzárkózása a nagy társadalomtól. „Ez a kor a gyermekek erkölcsi és társas életének, játékainak, összes tevékenységeinek objektív kora.”² (Nagy L.)

A 13-14 éves fiúk a fejlődés átmeneti korszakát, a *pubertás előkészítő korszakát*² élik. Ez a korszak a maga belső diszharmoniajával és gyakori lelki abnormitásaival különösebb figyelmet érdemel. Az iskola számára ez a legkellemetlenebb korszak; az esetlen, helyét megtalálni nem tudó kamaszkodás korszaka. A fiúkat jellemzi e korban a hőieskedés, a kalandvágy, a regényesség. Lehetetlen dolgokra vállalkoznak, minden homályos, sejtelmes dolog roppant izgatja képzeletüket. E korban keletkeznek a gyermekek *bűnszövetkezetei*. Keletkeznek, rendszeren a mozi vagy valamely ponyvaregény hatására, a gyermeki rablóbandák. Így „Zigomártársaság”, „Fekete kéz” vagy „Fekete Vampir Társaság” stb. Amint ezekről *Nagy László* részletesebben közöl adatokat. A szököések is e kor jellemző sajátosságai. Általában állhatatlanság és disszonancia e kor jellemzői.

III. Az iskola munkája a 9-14 éves fiúk jellemfejlesztésénél.

1. Az iskolai jellemfejlesztés legfontosabb tényezője a nevelő egyénisége. Ezt hangsúlyozza *XI. Pius pápa* Őszentségének az ifjúság neveléséről kiadott enciklikája is: „A jó iskola nem annyira a jó módszerektől, mint inkább a jó tanítóktól függ, akik kiváló előképzettsé-

¹ Nagy L.: A gyermek erkölcsi és szociális fejlődése. A Gyermek, XV. évf. 36. lap.

² Nagy L.: A szexualitás hatása az ifjak társas életének kialakulására. A Gyermek, XIX. évf. 67. 1.

³ Nagy L.: Didaktika, II. Bpest, 1921. 46. 1.

aük és tudásuk mellett, mindenik a maga tárgyában, amelyet tanítania kell és azok mellett az értelmi és erkölcsi tulajdonságok mellett, melyeket az ő fontos hivatásuk megkíván, égne a tiszta és isteni szeretettől a gondjaikra bízott ifjak iránt.”¹

Csak értékes egyéniség képes erkölcsi jellemképzésre. Az igazi nevelő magas erkölcsi bázison kell, hogy álljon, mert csak így képes tanítványainak is a jellemkialakításhoz alapot nyújtani. A szaktudás, értelmi és erkölcsi tulajdonságok és a szeretet adják meg az igazi nevelő alapsajátságait. A szeretet teremti meg a nevelő és tanítvány közti belső bizalmas kapcsolatot, mely nélkül igazi jellemnevelés el sem képzelhető. A nevelőnek igaz lélekkel, szeretettel kell növendékei sorsával törődnie. Erre mondja Frank:² „A gyermek és az ifjú általánosságban a legigazabb lény a világon azzal a nevelővel szemben, aki sorsával, szükségleteivel komolyan törődik.” Ennek a kölcsönös bizalomnak megteremtése különösen fontos ott, ahol a jó útról letért ifjút kell a helyes útra visszatéríteni. „Nem abban jut kifejezésre igazi nevelői erőnk, mondja Frank,³ hogy jó diákot tudunk a jó úton megtartani (ez is nagy érték), hanem inkább abban, hogy helytelen vágányon haladó lelki életet más vágányra tudjunk áttolni. Ezt a kis kanyarulatot, ezt a kis fordulatot megtenni, ez a legnagyobb, ez a legnehezebb nevelői feladat.”

2. Az iskola jellemképző munkája úgy lesz legeredményesebb, ha alkalmazkodik a lélektani jellem természetes kialakulásához. Az erkölcsi jellem kialakítása a lélektani jellem útját kövesse.

A 9-14 éves korokra nézve a fejlődés figyelembevételével Nagy László⁴ a következő főbb erkölcsi nevelési elveket állapítja meg. E kor erkölcsi nevelésének elve, hogy a gyermek *tevékenységének* keretében helyezkedjék el. Fontos, hogy a gyermek tevékenységét előmozdítsuk, de ügyeljünk arra, hogy a gyermek erkölcsi lendületet kapjon. Fejlesztünk kell a gyermekben az *önálló cselekvés bátorságát*, az önbizalmat.

Törekedjünk arra, hogy a gyermek az ezen korban élénken megnyilatkozó társulási kedvét kielégíthesse, sőt ezt magunk is mozdítsuk elő. Szükséges ez azért, hogy a titkos társaságok alakítására irányuló hajlamuknak elébe vágjunk.

Barth⁵ ezt így fejezi ki: „Ein wirkliches Gemeinschaftsleben kann nur in den *Schülervereinen* sich entwickeln. Alle Richtlinien für ihre nähere Ausgestaltung ergeben sich, wenn man ihren Zweck im Auge

¹ XL Pius pápa az ifjúság keresztény neveléséről. Szent István-Társulat. Bpest, 1929. 97. 1.

² Frank A.: Az önismeretre való nevelés módszere. Magyar Paedagogia. 36. évf. 47. 1.

³ Frank A.: A nehéz természetű deák pedagógiai művészetünk próbaköve. Orsz. Polg. Isk. Tanáregyesületi Közlöny, 30. évf. 419. 1.

⁴ Nagy László: Az ifjúság erkölcsi nevelése a háború tanulságai alapján. A Gyermek, 10. évf. 159. 1.

⁵ Barth P.: Die Elemente d. Erziehungs- u. Unterrichtslehre. Leipzig, 1919. 471. 1.

behalt: für das künftige Bürgerleben im kleinen zur Selbständigkeit vorzubilden.

Ezen eljárások – mondja Nagy László tovább – az erkölcsi nevelésnek csak formai részét intézik el. A legfontosabb feladatunk az lesz, hogy a gyermekek valóságos és képzeleti tevékenységének *erkölcsi tartalmat* adjunk. Erősítsük a gyermekben az alapvető, elsődleges erkölcsi érzelmekből álló lelkiismeretet, az erkölcsi szemléletet, az *ő egyéni* erkölcsi világát. Ehhez szükséges az oktatásnak az erkölcsi nevelés keretébe való vonása. E tekintetben a történelem tanítását jelöli meg elsőrendű tényezőként.

3. A jellemképzésnél mindig szem előtt kell tartani az eszményi jellemet, az élénk rajzolt erkölcsi jellemképet. Ez ösztönzi az egyént mindig további és folytonosan előretörtető munkára. Nincs megállás a jellemképzés munkájánál, csak előre, míg a célt el nem érjük!

4. Az erkölcsi jellemkép azonban oly magasztos és annyira erőiniket meghaladó, hogy elérésére irányuló erő kifejtésünk szinte hiábavalónak látszik. Ezért szükséges az eszményképek mellé valóságos jellemképeket is élénk vetíteni. Ezért hangsúlyozza *Nagy László* oly erősen e korban a történelemtanítás fontosságát. Ilyen történelmi jellemkép az ifjúság számára például Szent Imre, ki a jellemfejlesztés munkájában példaképként áll az ifjúság előtt. Szent Imre példája mutatja, hogy nemcsak elméletileg lehet valaki szép jellem, de tényleg voltak és így tehát vannak is ily magasztos jellemek. Lehet mindenki olyan, csak akarni kell!

5. Az *akarat* tehát a jellemfejlődés alapja. Indulás, munkakezdés, a jellem kialakításának első ténye, első lépése. Aki erős elhatározással akar, az már sokat tett, csak ez az akarata legyen állhatatos. Az állhatatos, erős akarat kifejtésének munkájában lényeges szerep jut az iskolának. Ilyen akaratgyakorlatokat sokat sorol fel *Förster*.¹ *Schütz*² így ír: „Minden jellemnevelő ráhatás és önnevelés abból a meggyőződésből táplálkozik, hogy bizonyos hatások között a diszpozíciókban kifejeződő belső- és a jellem-milióben érvényesülő külső adottságok dacára lehet az ember mássá, mint amilyen: csak akarnia kell.”

6. Az igazi akaratgyakorlat, jellemképző munka nem lehet csupán tömegmunka. A jellemképzésnél jut igazán nagy szerephez az egyéni nevelés. Az egyéni nevelés magában az iskola mindennapi életében nehezen vihethető keresztül, hiszen az egyéni megfigyelés, mely alapja az egyéni nevelésnek is, csak lassú és hosszadalmas folyamatú. Itt lép be a fiúk nevelésébe, jellemképzésébe a mai kor egyik legkitűnőbb alkotása, a *cserkészet*. A fiúkkal való együttélés, a táborozás ezer gondja, baja mutatja meg a nevelőnek az egyének igazi értékét és hibáit. Itt van a legtöbb lehetőség akaratgyakorlatokra és egyéni jellemképzésre.

¹ Förster F.: *Lebenskunde*. Berlin, 1919.

² Schütz A.: *Charakterologia és aristotelesi metafizika*. Bpest, 1927. 31. 1.

7. Mindezen tényezők önmagukban még mindig nem bírnak elég erővel az erkölcsi jellemkép kialakítására. Kell még hozzájuk egy oly magasztos erkölcsi tényező, mely természetfeletti indításokat és erőket nyújt. Ez a tényező a *vallás*. Ezt állapítja meg *Kant*¹ is, midőn így szól: „Moral also führt . . . zur Religion.” Csak a mélyen vallásos egyén érhet el igazán erkölcsi jellemet. Ezért első és legfontosabb követelmény a mély vallásos lélek kialakítása.

¹ Kant J.: Die Religion Leipzig. Reclams Univ.. Bibl. 8. 1.

